

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Уведення кредитно-модульної системи навчання передбачає суттєве збільшення обсягу самостійної роботи. Успішність впровадження цієї системи в процесі навчання багато в чому залежить від готовності студентів до самостійної роботи. Формування готовності до самостійної роботи, у свою чергу, потребує визначення та дотримання певних педагогічних умов, за яких цей процес ефективно здійснюється. Основна мета цієї роботи полягала у визначенні педагогічних умов формування готовності до самостійної роботи майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у системі кредитно-модульного навчання, що обумовлено зростанням вимог до підготовки гуманітаріїв у зв'язку з гуманізацією і гуманітаризацією всієї системи освіти.

Поняття "педагогічні умови" розглядалося в наукових працях Ю.А.Бабанського [1], Л.В.Горбатюка [2], Л.В.Дольнікової [3], І.В.Мороз [4], П.М.Олійника [5], І. Підласного [6], І.М.Шимко [7] та ін. Автор роботи [2] під педагогічними умовами розуміє фактори, які діють у навчальному процесі та впливають на навчальну діяльність і результати навчання. У роботі [4] визначено педагогічні умови організації самостійної роботи в кредитно-модульній системі навчання як одного з продуктивних методів упровадження цієї системи.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що визначення педагогічних умов формування готовності до самостійної роботи майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у системі кредитно-модульного навчання не проводилось і тому виникає необхідність виокремлення таких педагогічних умов, які б відповідали особливостям нової системи навчання, процесам демократизації освіти та потребам сучасного інформаційного суспільства, що і стало метою нашого дослідження.

Визначаючи умови реалізації будь-якої складової педагогічного процесу, виокремлюють об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні) складові. Об'єктивні складові являють собою раціональне використання засобів та форм навчання і самонавчання. До суб'єктивних умов відносять знання, уміння, навички, психічні процеси, стани та якості особистості. Об'єктивні та суб'єктивні складові педагогічних умов взаємозв'язані, взаємообумовлені, взаємоузгоджені та впливають і змінюють одне одного. Наприклад, використання сучасних технологій навчання змінюють стиль відносин між викладачем і студентом. У свою чергу зміна стилю відносин спричиняє дію на психічні процеси та стани і якості особистості студента. Такий розподіл можна вважати умовним, тому що всі складові навчального процесу утворюють цілісну систему, а структурування необхідне для аналізу процесу, розробки способів його покращання й надання рекомендацій учасникам.

Суттєве збільшення обсягу самостійної роботи в кредитно-модульній системі навчання, її значна роль у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя викликає необхідність відповідних педагогічних умов формування готовності студентів до самостійної роботи, які б дозволили найбільш раціонально використати відведений для неї час та забезпечили свідоме сприйняття самостійної роботи не тільки як засобу самостійного отримання знань, умінь і навичок, але й як надійну підставу формування компетентних якостей активної особистості вчителя гуманітарних дисциплін.

Тому педагогічні умови формування готовності до самостійної роботи необхідно визначити за тісно зв'язані фактори, що забезпечують формування компетентного вчителя, спроможного використати переваги нової системи навчання щодо вільного вибору способу здійснення та планування навчальної діяльності, послідовності дій та критичне осмислення результатів з можливим, при необхідності, корегуванням всієї системи як навчальної, так і майбутньої професійної діяльності.

Враховуючи, що основою готовності до будь-якої діяльності є мотиваційний компонент, як першу педагогічну умову формування готовності до самостійної роботи майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у кредитно-модульній системі визначено *забезпечення мотиваційної настанови самостійної роботи на майбутню професійну діяльність*. Для дотримання цієї умови розроблено система навчального процесу, що стимулює перехід самостійної пізнавальної діяльності в професійне русло з відповідною зміною потреб і цілей.

Дослідження показали, що навчальна активність студентів підвищується, якщо вони усвідомлюють професійну значущість навчальної діяльності [8, 9]. Студенти з позитивним ставленням до професії шукають причини труднощів у самих собі й бачать шляхи їх подолання в удосконаленні себе і своєї навчальної праці. Формування і підтримка стійкої професійної спрямованості особистості студента при виконанні самостійної роботи необхідно здійснювати як безперервний процес узгодження потреб і перспектив.

Як показали проведені опитування 210 студентів-гуманітаріїв, значущими потребами при виконанні самостійної роботи стають багато чинників та причин, пов'язаних із професією: підвищення творчих можливостей (25,6%), перспективи професійного зростання (39,8%), престиж професії та її суспільна значущість (34,6%), тобто професійна спрямованість ґрунтується на широкому колі потреб, інтересів, ідеалів, установ студента. Як показали спостереження за навчальною діяльністю, професійна спрямованість самостійної роботи підвищує її значущість для студентів. При переважанні зовнішніх мотивів навчальної діяльності (покращання матеріального становища, виконання вимог батьків, прагнення престижу серед студентів тощо) рівень готовності до самостійної роботи не завжди достатній для появи настанови на професійну діяльність. Якщо основним мотивом і метою виконання самостійної роботи виступає професійне самовдосконалення, якщо студент усвідомлює необхідність і корисність самостійної роботи у майбутній роботі вчителя, якщо він бачить перспективи застосування отриманих знань, умінь і навичок у майбутній професійній діяльності, то його самостійна робота набуває особистісного значення, а не виступає як навчальна необхідність для отримання кредитних балів.

Забезпечення мотиваційної настанови самостійної роботи на професійну діяльність сприяє розвитку професійної спрямованості всієї системи діяльності і сприяє формуванню мотиваційного компонента готовності до самостійної роботи, створює підставу для реалізації принципу професійної спрямованості навчання і професійного становлення особистості

студента.

Як показали результати проведеного анкетування, в якому приймали участь 210 студентів, майбутніх учителів гуманітарних дисциплін 1 і 2 курсів, які готуються за напрямками: філологія (українська мова та література), філологія (мова та література англійська, німецька), історія, трьома найважливішими мотивами виконання самостійної роботи студенти вважають: бажання підвищити навчальні показники (31,7%), достроково здати сесію (25,5%), розширити обсяг знань, умінь та навичок (28%). Безумовно, ці мотиви є важливими, але вони складають ближню мету. Мотиваційну настанову самостійної роботи на майбутню професійну діяльність (розвиток самостійності як професійної риси, формування навичок самостійної навчальної та професійної діяльності, формування готовності до самонавчання в подальшій роботі вчителя) усвідомлюють 14,8% студентів.

Для забезпечення мотиваційної настанови самостійної роботи на майбутню професійну діяльність необхідно:

- націлювати студентів на свідоме сприйняття майбутньої професії вчителя гуманітарних дисциплін;
- розвивати інтерес до майбутньої професії вчителя гуманітарних дисциплін;
- формувати спрямованість на саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіту.

Націленість кредитно-модульної системи на самостійну роботу надає студенту можливість навчання за індивідуальною траєкторією, тобто посилює індивідуально-диференційований підхід у навчанні. Індивідуально-диференційований підхід допомагає студенту знайти раціональні прийоми і способи роботи, які активізують найрозвиненіші сторони його особистості і найбільше відповідають індивідуально-психологічному стану [8]. Такий підхід сприяє формуванню індивідуального стилю навчальної діяльності, становлення якого виступає як результат компенсаторних перетворень у структурі індивідуальності і стимулює розвиток внутрішньої мотивації. [9]. Зрозуміло, що сильніша післядія притаманна внутрішній мотивації, яка виникає, коли в діяльності особистості збалансоване те, що повинно бути зроблено і те, що суб'єкт може зробити.

Одним із стимулів розвитку внутрішньої мотивації, особистісного становлення студента в процесі формування готовності до самостійної роботи є надання студенту можливості вільного вибору форм, методів, видів і засобів самостійної роботи, стратегії її виконання та форми звітності. Наявність такої можливості супроводжується появою зацікавленості, відповідальності й самостійності. Як показав власний досвід педагогічної діяльності, однакові завдання та вимоги до всіх студентів примушують одних працювати надлишково, інших – уповільнювати темп пізнавальної діяльності. Для того, щоб уникнути таких недоліків, які виникають у процесі формування готовності до самостійної роботи, як другу педагогічну умову визначено *націленість студентів на активізацію вибору видів, типів, форм і методів самостійної роботи*.

Проведене дослідження показало, що надання студентам можливості вільного вибору форм, методів, видів, засобів і звітності самостійної роботи виступає як позитивний чинник стимулювання самостійної навчальної діяльності. Націленість студентів на активізацію вільного вибору повинна формуватися при доброзичливій участі і під ненастирливим впливом викладача за допомогою проведення пропедевтичних заходів, а саме:

- забезпечення студентів знаннями і поняттями, які надають можливість визначити власні інтереси і свідомо вибрати види, форми, методи і засоби самостійної роботи;
- спостереження за самостійною роботою;
- встановлення рівня навчальних досягнень;
- врахування індивідуальних особливостей та рівня знань;
- активне консультування студентів, надання порад при виборі виду, форми, методу і засобу самостійної роботи і коректування її результатів.

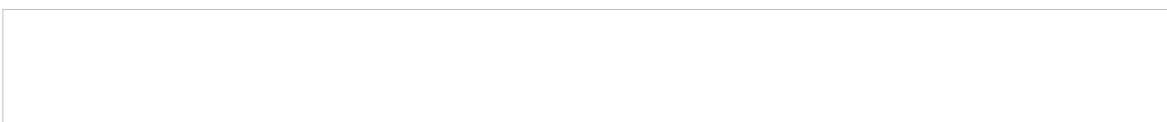
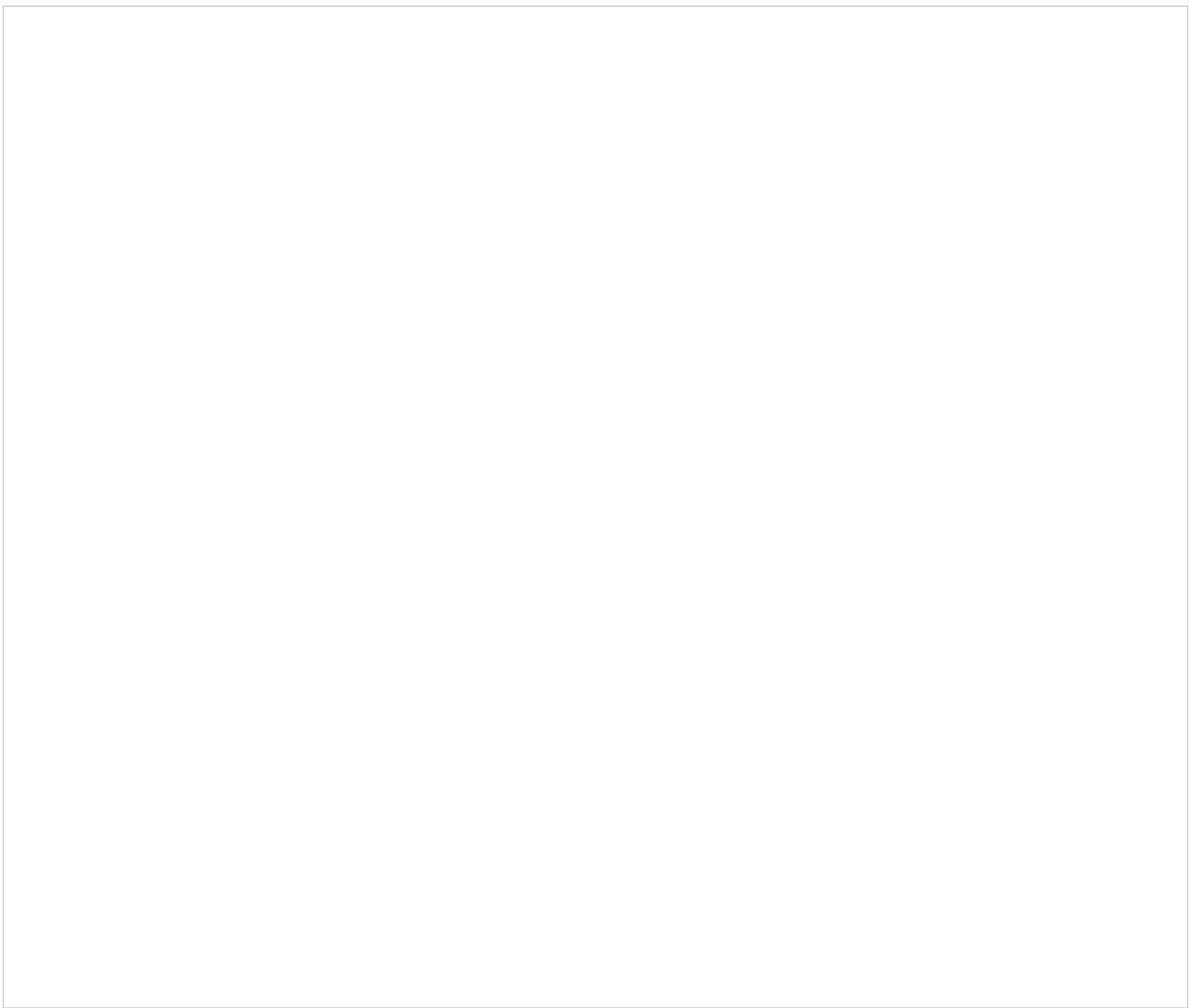
За таких умов професійна діяльність викладача здійснюється у сучасному вигляді: викладач з керівника, організатора і транслятора знань перетворюється у фасилітатора, радника, який сприяє особистісному і професійному становленню студента. У такому разі самостійна робота виконується в цілісному педагогічному процесі як партнерська взаємодія викладача і студента.

Разом з тим, проведений аналіз робочих програм викладачів свідчить про обмеженість визначених в них типів, видів і форм самостійної роботи. Перевага надається традиційним видам самостійної роботи: написання рефератів, анотацій, виконання вправ, відповіді на запитання, підготовка доповідей на семінарах за матеріалами лекцій тощо. Майже не застосовується метод проектів, індивідуально-дослідні завдання, ділові та рольові ігри тощо.

Між іншим, як відомо, у вищих навчальних закладах застосовується понад 160 видів і форм самостійної роботи [10]. Необізнаність викладачів у цьому питанні стримує забезпечення такої педагогічної умови, як націленість студентів на активізацію вибору видів, типів, форм і методів самостійної роботи. Враховуючи можливість самостійної роботи в системі кредитно-модульного навчання щодо втілення в навчальний процес таких сучасних технологій як особистісно-орієнтоване навчання, запровадження діяльнісного підходу, активізація суб'єктної позиції майбутнього професіонала, необхідно створити умови, за яких студент матиме можливість свідомого вибору форм, методів, видів і засобів самостійної роботи. Для здійснення такої умови завданням викладача є розробка системи самостійних робіт і доведення її до студента. На підставі узагальнення літературних джерел і власного досвіду педагогічної діяльності визначені показники, види самостійної роботи і наведені відповідні приклади [11].

Таблиця 1

Педагогічні умови формування готовності до самостійної роботи майбутніх учителів гуманітарних дисциплін

<p>Створення умов для відстаповності до самостійної роботи на сприйняття майбутньої професії учителя</p>	<p>Формування інтересу до майбутньої професії учителя</p>	<p>Формування саморозвиток, професійне самовдосконалення, самоосвіту</p>	<p>Надання студентам можливості вибору форми, методу і виду самостійної роботи</p>		
--	---	--	--	--	--

Формування готовності до самостійної роботи супроводжується накопиченням трьох типів досвіду діяльності: репродуктивної (за зразком), продуктивної (з елементами евристики), творчої (креативної). Суть цих типів діяльності відрізняється рівнем розумових процесів, інтелектуальною насиченістю, навчальними вміннями. Можливість підвищення рівня готовності до самостійної роботи залежить від знань, умінь, ціннісних орієнтацій на майбутню професію вчителя гуманітарних дисциплін, накопиченого досвіду самостійної діяльності, можливості здобувати ці знання і використовувати їх для виконання самостійної роботи.

Відповідно до трьох типів досвіду діяльності можна виділити наступні рівні складності завдань:

1-й рівень – *репродуктивний*, є типовими завданнями виконавського характеру, що направлені на засвоєння вивченого матеріалу; рівень припускає використання конкретної інформації за раніше одержаним алгоритмом;

2-й рівень – *продуктивний*, є комплексними завданнями, які інтегрують знання і вміння. Вони припускають наявність досвіду діяльності з використання набутих знань і умінь, що були одержані при вивченні декількох тем певного розділу. Рівень характеризується пошуковою активністю, готує студентів до прийняття тактичних рішень, зумовлює здатність студента вибрати необхідні, адекватні знання, вміння, способи інформаційної діяльності;

3-й рівень – *творчий*, є творчими завданнями (проектами), що припускає наявність інтегруючих знань, умінь, досвіду використання професійно-орієнтованих інформаційних технологій. Необхідною умовою і метою виконання таких завдань є продукування студентом нових ідей. Таким чином, цей рівень характеризується креативністю, самостійністю і оригінальністю у виборі рішень та професійно-орієнтованих інформаційних технологій.

Підтримка інтересу до самостійної роботи створюється, якщо при плануванні й організації самостійної роботи студентам запропоновується різноманіття видів і типів завдань, а також методів їх виконання, що дозволить зробити процес навчання ненав'язливим і безперервним.

Умовою поетапного розвитку готовності до самостійної роботи є розробка і впровадження по кожному з модулів дисциплін комплексу завдань різного рівня складності, з переходом від репродуктивних до продуктивних, а потім і до творчих завдань. Рівень готовності до самостійної роботи залежить від можливостей і бажання студента підвищувати рівень складності самостійних завдань. Як вважають І. Я. Лернер [12] та Н. Ю. Посталюк [13], саме система завдань, що входить до структури пізнавальної діяльності, визначає зміст навчання. Завдання в кожному виді самостійної роботи призводить до необхідності знаходити і застосовувати нові знання вже відомими способами або знаходити нові способи оволодіння знаннями. В процесі вирішення пізнавального завдання студент поступово оволодіває новими операціями, прийомами розумових дій або вміннями переносити раніш засвоєні знання, операції й прийоми на вивчення нового матеріалу. Таким чином, із стимулу (зовнішньої причини) пізнавальна задача перетворюється на внутрішній мотив оволодіння вміннями самостійної діяльності, сприяє саморозвиткові і самоактуалізації студентів, збуджує розвиток предметної і особистісної саморегуляції.

У цілях підвищення рівня готовності до самостійної роботи комплекс завдань, що ускладнюються, повинен задовольняти таким вимогам:

- сформованість мотиваційної настанови на виконання завдання;
- професійна спрямованість завдання;
- відповідність рівня складності завдання рівню готовності студента до його виконання;
- наявність проблемної ситуації в змісті завдання;
- практична потреба і результативність.

Кредитно-модульна система навчального процесу дозволяє здійснювати безперервний контроль і таким чином відійти від традиційної концепції перевірки знань студентів під час сесії. Оцінки та обсяги модулів утворюють рейтинг студента, який підсумовується за семестрами, курсами. Такий процес потребує напруженої навчальної самостійної діяльності впродовж семестру і тому повинен бути забезпечений інформаційними ресурсами та наявністю у студентів умінь і навичок самостійно здійснювати інформаційно-пошукову діяльність із застосуванням інноваційних та інформаційних технологій. Підвищення обсягу і ролі самостійної роботи в кредитно-модульній системі навчання неможливо собі уявити поза науково-технічним прогресом.

Студентам гуманітарних спеціальностей у процесі навчання для виконання самостійної роботи необхідно опрацьовувати великі обсяги навчальних та наукових літературних джерел, що обумовлюються специфікою даних галузей.

Як свідчать опитування співробітників бібліотеки друкованих видань, електронної бібліотеки та читальних залів університету, а також перегляд читацьких карток, найчастіше звертаються до літературних джерел студенти, які готуються за гуманітарними спеціальностями, що доводить наше твердження про значну кількість самостійних навчальних завдань.

Дослідження останніх років ілюструють, що все частіше студенти для виконання своїх навчальних завдань використовують Інтернет. Надання переваги такій формі інформаційної поведінки студентів концентрується в таких показниках як комфортність доступу в будь-який час, простота пошуку та зручна форма отримання інформації.

Таким чином, третьою педагогічною умовою формування готовності до самостійної роботи запропоновано вважати залучення студентів до використання інформаційних та інноваційних технологій у самостійній роботі. Раціональне поєднання індивідуальних та інтерактивних методів навчання, застосування методів проблемного навчання, Інтернет- та електронних технологій створює необхідні педагогічні умови для формування готовності до самостійної роботи, надає можливість швидко і на якісному рівні виконувати самостійну роботу.

У навчальних планах підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" передбачено 72 години аудиторних занять та 36 годин самостійної роботи з інформатики у другому семестрі, а за освітньо-кваліфікаційними рівнями "спеціаліст" та "магістр" 36 годин аудиторних занять і 45 годин самостійної роботи з дисципліни "Нові інформаційні технології" у другому семестрі, тобто студенти 1-4 курсів не ознайомлені з сучасними технологіями навчання. З такої ситуації можна знайти два виходи: перерозподілити навантаження в навчальних планах; в межах кожної дисципліни викладачам розробити методичні рекомендації з використання інформаційних та інноваційних технологій у самостійній роботі. Як показує досвід педагогічної роботи, студенти першокурсники мають початкові навички користувача персональними комп'ютерами, що в певній мірі спрощує задачу.

У таблиці 2 угруповані педагогічні умови формування готовності до самостійної роботи майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Процес формування готовності до самостійної роботи необхідно організовувати шляхом одночасної і системної реалізації виокремленими педагогічних умов. Запропоновані педагогічні умови корелюють з визначеними раніше компонентами готовності до самостійної роботи [14].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабанский Ю.К.* Методы стимулирования учебной деятельности школьников / Ю.К. Бабанский // Сов. педагогика. – 1980. – №3. – С. 103–106.
2. *Горбатюк Л.В.* Стан та умови організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів / Л.В. Горбатюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 22. – С. 28–35.
3. *Дольникова Л.В.* Інтегративно-диференційований підхід до структурування змісту природничих дисциплін в медичних коледжах : дис. ... канд. пед. наук / Л.В. Дольникова – К. – 2000. – 200 с.
4. *Мороз І.В.* Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу / І.В. Мороз. – К. : Освіта України 2005. – 278 с.
5. *Олійник П.М.* Форми та методи активного навчання при підготовці фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і критерії їх вибору / П.М. Олійник // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2000. – Вип. 30. – С.61–71.
6. *Підласний І.* Педагогічні інновації / І. Підласний, А. Підласний // Рідна школа. – 1998. – №12. – С. 3–18.
7. *Шимко І.М.* Дидактичні умови організації самостійної навчальної роботи студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.М. Шимко. – Кривий Ріг, 2003. – 199 с.
8. *Якунин В.Л.* Педагогическая психология / В.Л. Якунин. – СПб. : Полиус, 1998. – 639 с.
9. *Ванжа Н.В.* Самостоятельная работа студентов экономических специальностей в процессе изучения математических дисциплин : дисс. ... канд. пед. наук / Н.В. Ванжа. – Полтава, 2003. – 197 с.
10. *Жуков А.Е.* Дидактические средства повышения эффективности самостоятельной работы студентов в условиях модернизации образования : дисс. ... канд. пед. наук / А.Е. Жуков. – Челябинск, 2004. – 210 с.
11. *Ємельянова Д.В.* Самостійна робота майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в умовах кредитно-модульного навчання / Д.В. Ємельянова // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – 2009. – №1–2. – С.54–63.
12. *Лернер Н.Я.* Дидактические основы методов обучения / Н.Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 185 с.
13. *Посталюк Н.Ю.* Творческий стиль деятельности: педагогический аспект / Н.Ю. Посталюк. – Казань: Изд. ун-та, 1989. – 206 с.
14. *Ємельянова Д.В.* Структура готовності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в умовах коєдитно-модульного навчання / Д.В. Ємельянова // Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспектив: мат-ли науково-практичної конф. (10 квітня 2008 р., Одеса) – Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2008. – С.57–61.

Подано до редакції 14.04.09

РЕЗЮМЕ

В статье определены педагогические условия формирования готовности к самостоятельной работе будущих учителей гуманитарных дисциплин в системе кредитно-модульного обучения: обеспечение мотивационной установки самостоятельной работы на будущую профессиональную деятельность; нацеленность студентов на активизацию выбора видов, типов, форм и методов самостоятельной работы; привлечение студентов к использованию информационных и инновационных технологий в самостоятельной работе.

РЕЗЮМЕ

У статті визначено педагогічні умови формування готовності до самостійної роботи майбутніх учителів гуманітарних

дисциплін у системі кредитно-модульного навчання: забезпечення мотиваційної установки самостійної роботи на майбутню професійну діяльність; націленість студентів на активізацію вибору видів, типів, форм і методів самостійної роботи; залучення студентів до використання інформаційних і інноваційних технологій у самостійній роботі.

SUMMARY

The article ascertains some pedagogical conditions of forming readiness of future Humanities teachers for independent work in terms of the credit modular education: providing motivational orientation of independent work at future professional activity; aiming students at activation of choosing kinds, types, forms and methods of independent work; attracting them to using informational and innovative technologies in their independent work.

Ключевые слова: кредитно-модульная система обучения, самостоятельная работа, педагогические условия.

Ключові слова: кредитно-модульна система навчання, самостійна робота, педагогічні умови.

Keywords: the credit modular education, independent work, pedagogical conditions.
